

ИЗВЕШТАЈ ЗА ОСНОВНИТЕ ПРАВА – 2023

Годината 2022 донесе напредок, но и пречки во однос на заштитата на основните права. *Извештајот за основните права на ФРА за 2023 година* ги разгледува главните случувања во областа, идентификувајќи ги и достигнувањата и останатите области на загриженост. Оваа публикација ги презентира мислењата на ФРА за главните случувања во опфатените тематски области, како и резиме на доказите што ги поддржуваат овие мислења. Покрај тоа, обезбедува компактен, но информативен преглед на главните предизвици на основните права со кои се соочува ЕУ и нејзините земји-членки.

МИСЛЕЊА НА ФРА

1 [ФОКУС]

Импликации по основните права за ЕУ од војната во Украина

4

Спроведување и употреба на Повелбата на национално ниво

7

Еднаквост и недискриминација

10

Расизам, ксенофобија и поврзана нетолеранција

13

Ромска еднаквост и вклученост

17

Азил, визи, миграција, граници и интеграција

19

Информатичко општество, приватност и заштита на податоци

22

Права на детето

25

Пристап до правда: права на жртвите и судска независност

27

Развој во спроведувањето на Конвенцијата за права на лицата со попреченост

Ракописот е завршен во април 2023 година.

Ниту Агенцијата за основни права на Европската унија ниту кое било лице кое дејствува во име на Агенцијата за основни права на Европската унија не сноси одговорност за користењето на следниве информации.

Луксембург: Канцеларија за публикации на Европската унија, 2023 година

Print	ISBN 978-92-9489-224-9	ISSN 2600-3406	doi:10.2811/025174	TK-AM-23-001-MK-C
PDF	ISBN 978-92-9489-226-3	ISSN 2600-3406	doi:10.2811/836991	TK-AM-23-001-MK-N

© Агенција за основни права на Европската унија, 2023 година

Репродукција е дозволена доколку се наведе изворот.

За каква било употреба или репродукција на фотографии или друг материјал што не спаѓаат под авторското право на Агенцијата за основни права на Европската унија, дозвола мора да се бара директно од носителите на авторското право.

Автори на фотографии:

Корица: Insta_photos/iStock; Gorodenkoff/iStock; Louis Gouliamaki/AFP преку Getty Images

Страница 1: © Louis Gouliamaki/AFP преку Getty Images

Страница 2: © Katya Moskalyuk/Global Images Ukraine преку Getty Images

Страница 3: © Hatim Kaghat/BELGA MAG/AFP преку Getty Images

Страница 4: © European Communities

Страница 4: © Monkey Business/Adobe Stock

Страница 6: © Hunterframe/Adobe Stock

Страница 7: © Maskot/Getty RF

Страница 9: © Valentinrussanov/iStock

Страница 10: © CarlosBarquero/Adobe Stock

Страница 11: © Attila Kisbenedek/AFP преку Getty Images

Страница 12: © Markus Scholz/picture alliance преку Getty Images

Страница 13: © Serhii Hudak/Ukrinform/Future Publishing преку Getty Images

Страница 15: © Attila Kisbenedek/AFP преку Getty Images

Страница 16: © El Medina/AFP преку Getty Images

Страница 17: © Eric Lalmand/BELGA MAG/AFP преку Getty Images

Страница 18: © Jens Büttner/picture alliance преку Getty Images

Страница 19: © Gorodenkoff/iStock

Страница 20: © DC Studio/Adobe Stock

Страница 21: © Peter Cade/Getty RF

Страница 22: © Dominika Zarzycka/SOPA Images/LightRocket преку Getty Images

Страница 23: © Javier Fergo/picture alliance преку Getty Images

Страница 24: © Stock Rocket/Adobe Stock

Страница 25: © Jan Woitas/picture alliance преку Getty Images

Страница 26: © Uli Deck/picture alliance преку Getty Images

Страница 27: © Halfpoint/iStock

Страница 28: © insta_photos/iStock

1 [ФОКУС]

ИМПЛИКАЦИИ ПО ОСНОВНИТЕ ПРАВА ЗА ЕУ ОД ВОЈНАТА ВО УКРАИНА

Непровоцираната агресивна војна на Русија против Украина резултираше со масовно внатрешно и надворешно раселување на населението. Речиси 8 милиони луѓе кои бегаат од Украина пристигнаа во Европа. Од нив, речиси 4 милиони добија привремена заштита во ЕУ. Ова раселување предизвика огромен бран на поддршка и солидарност од влади, локални власти и општеството како целина.

ЕУ ја активира Директивата за привремена заштита за прв пат од нејзиното усвојување во 2001 година. Во случај на масовен прилив и достапност за враќање, директивата на раселените од војната им дава право на легален престој и пристап до работа, домување, социјална помош, образование и здравствена заштита. Бидејќи огромното мнозинство од оние што бегаат од Украина се жени – многумина од нив со обврска да се грижат за деца и/или постари луѓе – обезбедувањето пристап до специфични услуги треба да биде родово сензитивно и насочено. Услугите, исто така, треба да вклучуваат поддршка за оние кои доживеале сексуално насилство и експлоатација.

Агенцијата на ЕУ за фундаментални права (ФРА) започна серија активности за да ги идентификува предизвиците и да предложи решенија за сите аспекти опфатени со Директивата за привремена заштита и со законите на ЕУ за трговија со луѓе, за криминал од омраза и за права на жртвите на криминал, сите се однесуваат на корисниците на привремена заштита.

Корисниците на привремена заштита - од кои мнозинството се жени и деца - мора да имаат пристап до соодветно сместување или доколку е потребно, да им се обезбедат средства за обезбедување домување, како што пропишува член 13 од Директивата за привремена заштита. Дополнително, Повелбата за основни права на ЕУ (Повелба) го штити правото на помош при домување, со цел обезбедување пристојна егзистенција за сите оние кои немаат доволно ресурси (член 34).

Сепак, во неколку земји-членки остануваат пречките за обезбедување соодветно и безбедно сместување. Ова особено се потешкотии во правењето долгорочни аранжмани, обезбедувањето пристап до помош за домување и систематската проверка на приватните обезбедувачи на сместување. Наодите од истражувањето на ФРА *Бегство од Украина* во 2022 година го потврдуваат ова: шест од 10 испитаници, за време на истражувањето, престојувале во приватен стан или куќа. Недостаток на приватност (забележан од 36% од испитаниците) и недостаток на тивка/одвоена просторија за учење на децата (забележано од 23% од испитаниците) беа наведени како проблеми. Дополнително, повеќе од половина од испитаниците морале целосно или делумно да платат сместување.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 1.1

Имајќи ги предвид посебните потреби на раселените луѓе кои бегаат од руската инвазија на Украина, земјите-членки на ЕУ треба, каде што е можно, да дадат приоритет на наоѓањето соодветно сместување погодно за долгорочни цели. Земјите-членки на ЕУ треба да потврдат дека приватното домување е достапно, безбедно и соодветно, особено за жените и децата. Оние кои нудат домување треба да добијат некаква форма на финансиска или друга компензација.

Успешните решенија за домување за раселените лица од Украина, исто така, треба да информираат за долгорочни стратегии за справување со недостигот на домување поопшто за барателите на азил во многу земји-членки. Насоките и поддршката обезбедени од релевантните агенции на ЕУ, како што се ФРА и Агенцијата за азил на Европската унија (ААЕУ), може да помогнат во спроведувањето на таквите мерки на начин кој ги почитува основните права.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 1.2

Земјите-членки треба да им помогнат на корисниците на привремена заштита да најдат вработување, со регистрирани работодавачи, кои одговараат на нивните квалификации и вештини. Ова може да се спроведе со понатамошно промовирање на Пилот програмата за таленти на ЕУ, основана од Европската мрежа за соработка на услуги за вработување (EURES) под Европската агенција за труд (EAT). Оваа пилот програма го олеснува усогласувањето на вештините на корисниците на привремена заштита со регистрираните работодавачи. За да се заштитат раселените лица од ризикот од експлоатација на работа, ЕАТ и трудовите инспекторати на земјите-членки треба да ја засилат и интензивираат соработката, вклучително и преку заеднички инспекции во секторите со висок ризик. Работни инспекции треба да се спроведуваат со цел да се подобри обезбедувањето информации како и можности за подигнување на свеста, заедно со активности за следење и спроведување на условите за вработување.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 1.3

Земјите-членки на ЕУ треба да ги зајакнат напорите за да гарантираат раселените деца од Украина да бидат интегрирани во обичните училишта и установи за згрижување деца што е можно порано, со соодветно внимание на нивниот јазик и култура. Посебно внимание треба да се посвети на децата со попреченост, особено на оние кои живееле во институционални установи, за да се осигура дека нивните специфични потреби за пристапност и дополнителна поддршка се соодветно одговорени. Оваа интеграција би ја олеснила нивната социјализација и би додала нормалност во нивниот секојдневен живот. Националното финансирање и ЕУ треба да се искористат за да се обезбедат часови по јазик, да се зголеми бројот на персоналот и да се зголемат капацитетите за грижа за децата и училиштата.

Според член 12 од Директивата за привремена заштита, општото национално законодавство во земјите-членки што се применуваат за плати, пристап до системите за социјално осигурување кои се однесуваат на вработени или активности за самовработување, како и други услови за вработување мора да се применуваат и за корисниците на привремена заштита. Членовите 1 и 31 од Повелбата ги гарантираат основните права на човековото достоинство и на фер и правични работни услови.

Сепак, генерално, две третини од испитаниците на истражувањето на ФРА *Бегство од Украина* во 2022 година на возраст од 16+ не биле на платена работа во времето на истражувањето. Меѓу оние кои биле на платена работа, тројца од 10 испитаници доживеале некаква форма на експлоатација на работа. Минатото истражување на ФРА покажа дека овие прекршувања не се секогаш соодветно казнети и дека Директивата за санкции на работодавачите ги штити само мигрантите во нередовна ситуација од тешка експлоатација во работните односи.

Според член 14 од Директивата за привремена заштита, земјите-членки на ЕУ се обврзани да им дозволат на децата кои уживаат привремена заштита пристап до образование под исти услови како и нивните државјани. Сепак, уписот на децата раселени од Украина во училиштата продолжува да биде низок поради недостигот на училишен простор, недоволниот број на персонал или јазичните бариери.

Речиси две третини од децата раселени од Украина посетуваат онлајн образование обезбедено од украинските власти, како што покажаа наодите од истражувањето на ФРА *Бегство од Украина* во 2022 година. Повеќе од една четвртина од оние на возраст од 12 до 15 години истакнале дека немањето стабилно место за живеење е главна причина за непосетување на училиште, а една петтина го посочиле неприфаќањето во училиште како главна причина.

Недостатокот на установи за згрижување деца е исто така важна пречка за пристап до вработување, особено за жените, кои претставуваат мнозинство од возрасните раселени од Украина, потврди истражувањето на ФРА во 2022 година, *Бегство од Украина*.

Огромното мнозинство од 4 милиони луѓе кои избегаа од руската агресивна војна против Украина, а кои се регистрираа за привремена заштита или слични национални шеми за заштита во ЕУ до крајот на годината се жени - многумина со обврски за грижа за деца и/или постари луѓе. Една од главните бариери за пристап до вработување - заедно со недоволното познавање на јазикот на земјата домаќин - се обврските за грижа, според наодите од истражувањето на ФРА *Бегство од Украина* во 2022 година. Сепак, мерките на земјите-членки на ЕУ нерамномерно ја зедоа предвид оваа родова перспектива и посебните потреби на раселените жени.

Низ ЕУ беа идентификувани и ризици од сексуална експлоатација, при што беа пријавени и истражени голем број случаи. Членот 20 (еднаквост пред законот) и членот 21 (недискриминација) од Повелбата за фундаментални права на ЕУ бараат дополнителни напори и позитивно насочени активности од националните власти за да се обезбеди широко распространет еднаков пристап до сите права и услуги што ги нуди Директивата за привремена заштита на сите раселени луѓе кои бегаат од војната.

Согласно член 17 од Директивата за привремена заштита, активирањето на шемата за привремена заштита за раселените лица кои бегаат од војната против Украина не ги спречува тие луѓе да го искористат своето право да аплицираат за азил. Околу една третина од испитаниците на истражувањето на ФРА во 2022 година *Бегство од Украина* поднеле барање за азил. Сепак, процентот на луѓе кои аплицираат за азил варира меѓу земјите-членки на ЕУ.

Луѓето кои ги напуштаат конфликтите и насилството можеби бегаат од такви ситуации во околности и со одредени карактеристики кои ги квалификуваат како бегалци или други корисници на меѓународна заштита според *правото* на ЕУ за азил. Изјавата бр. 12 и членот 3 (5) од Директивата потврдуваат дека доделувањето привремена заштита не влијае на правото на земјите-членки да обезбедат поповолни статуси на заштита.

Долготрајната војна и последователната неможност за безбедно враќање дури и кога војната ќе заврши бара од земјите-членки да спроведат трајни решенија за заштита на раселените луѓе откако ќе истече продолжената привремена заштита. Доколку таквите решенија не се спроведат, раселените луѓе ризикуваат да завршат во состојба на несигурност и без самоодржливи перспективи за интеграција во нивните земји-членки домаќини.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 1.4

Бидејќи мнозинството од оние што бегаат од руската инвазија на Украина се жени - многумина со обврска за грижа за деца и/или постари луѓе - обезбедувањето пристап до специфични услуги треба да биде родово сензитивно и насочено. Услугите, исто така, треба да вклучуваат поддршка за оние кои доживеале сексуално насилство и експлоатација. Иако Директивата за привремена заштита беше изготвена на родово неутрален начин, примената на нејзините одредби од страна на земјите-членки на ЕУ за пристап до сместување, вработување, образование, здравствена заштита и услуги за социјална заштита не треба да биде „родово слепа“. Во нивните напори во овој поглед, земјите-членки треба да размислат за барање поддршка од релевантните агенции на ЕУ, како што се Европскиот институт за родова еднаквост (ЕИРЕ) и ФРА.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 1.5

Земјите-членки треба да осигураат мобилизирање на значајни правни патишта со цел да понудат непречена транзиција од статусот на привремена заштита кон други статуси на заштита според законите на ЕУ или националните закони, на одржлив начин, откако ќе заврши шемата за привремена заштита на ЕУ. Употребата на овие трајни статуси на заштита, вклучително и определување статус врз основа на група и канали кои водат до долгорочен престој, исто така треба да биде поддржана од шеми за финансиска поддршка на ЕУ со цел да се ублажат долгорочните трошоци за интегрирање на раселените лица од Украина во општествата=домаќини.

2

СПРОВЕДУВАЊЕ И УПОТРЕБА НА ПОВЕЛБАТА НА НАЦИОНАЛНО НИВО

Стратегијата 2020–2030 на Повелбата на ЕУ и поврзаните заклучоци на Советот за 2021 година остануваат клучни документи кои ги водат релевантните активности на ниво на ЕУ и на национално ниво. На национално ниво, судските постапки, а понекогаш и законодавните процедури, продолжува да упатуваат на Повелбата. Сепак, во спротивно, употребата на Повелбата останува ограничена.

Тешко е да се најдат примери за политики фокусирани на Повелбата во националните, регионалните и локалните администрации. Исклучок е користењето на фондовите на ЕУ. Регулативата за заеднички одредби ја прави многу јасна обврската за почитување на Повелбата. Друг истакнат елемент на Повелбата на национално ниво се однесува на новоназначените фокусни точки на Повелбата во националните администрации.

Националните институции за човекови права во избраните земји-членки обезбедува експертски придонес за Повелбата во законодавни, управни или судски постапки. Сепак, националните институции за човекови права и граѓанското општество сè уште немаат капацитет или свест за поактивно користење на Повелбата во својата работа. Потребата за континуирана обука на судството за Повелбата се чини дека сè повеќе се препознава, а Европската комисија ја финансира таквата потреба.

Повелбата се применува на сојузно, регионално и општинско ниво. Стратегијата 2020–2030 за Повелбата на ЕУ го нагласува промовирањето на примената на Повелбата на сите нивоа. Наспроти ова, се чини дека на земјите-членки им недостасува структуриран ангажман во спроведувањето на стратегијата на Повелбата, како што се дефиниции за јасни цели, одредници и временски рокови.

Добрите примери за редовна употреба на Повелбата на национално, регионално и локално ниво се ограничени. Тие најмногу се однесуваат на надгледување на користењето на фондовите на ЕУ. Се чини дека постои недостиг од сеопфатна акција на сите нивоа на извршната власт, како што се бара со Заклучоците на Советот од 2021 година за зајакнување на примената на Повелбата.

Во истите заклучоци се забележува дека фокусните точки на Повелбата може да се користат за промовирање и координирање на јакнењето капацитети, размената на информации и подигањето на свеста за Повелбата. На крајот на 2022 година, 24 земји-членки веќе ги номинираа фокусните точки на Повелбата. Само Ирска, Малта и Словенија сè уште беа во процедура. Сепак, нивниот потенцијал за споделување знаење и нивната координативна улога останува да се развиваат понатаму.

Сепак, доказите покажуваат дека ситуацијата во областа на обуката е попозитивна, каде што сè повеќе се обезбедуваат обуки специфични за Повелбата за професионалците во правосудството. Сепак, се чини дека слични обуки за државните службеници се достапни во многу малку земји-членки.

Ситуацијата е полоша на регионално и локално ниво. Повелбата е подеднакво применлива и таму, но обуките специфични за Повелбата изгледа дека изостануваат. Се чини дека само неколку општини имаат специфичен фокус на основните права, како што на пример е наведено од ФРА во извештајот *Градови за човекови права во ЕУ: Рамка за зајакнување на правата локално*.

Регулативата за заеднички одредби вклучува и хоризонтални услови за овозможување (член 9 (1)) и тематски услови за овозможување (член 15 (1)), како што се инвалидитет и вклучување на Ромите. Според таа регулатива (член 8), земјите-членки мора да организираат и спроведат сеопфатно партнерство за спроведување на релевантните фондови на ЕУ, надградувајќи го пристапот за управување на повеќе нивоа и обезбедувајќи вклученост на „невладини организации и телата одговорни за промовирање на социјалната вклученост, фундаментални права, права на лицата со попреченост, родова еднаквост и недискриминација“. Земјите-членки треба да преземат мерки за да гарантираат дека дизајнот, спроведувањето, следењето и прегледот на фондовите на ЕУ се спроведуваат во тесна соработка со граѓанското општество и сите други релевантни чинители, вклучително на регионално и локално ниво.

Во 2022 година само неколку земји-членки почнаа да преземаат мерки за спроведување на Регулативата за заеднички одредби во согласност со Повелбата. Овие мерки се движат од усвојување насоки кои ги објаснуваат обврските од Повелбата при спроведување на фондовите на ЕУ до поконкретни активности, како што се формирање на комитети за следење и механизми за жалби. Улогата на НИЧП и граѓанското општество во таквите комитети се разликува во земјите-членки, од активна улога во *екс-анте* проверките на Повелбата на сите проекти и обработка на жалбите, преку советодавна функција, до никаква улога.

За жал, досега само една земја-членка експлицитно ја разгледа Конвенцијата на ОН за правата на лицата со попреченост во процесот на следење на усогласеноста, иако конвенцијата е обврзувачка за сите земји-членки на ЕУ, како и за самата ЕУ. Ова, исто така, се чини дека не го почитува принципот на интеграција на лицата со попреченост, во членот 26 од Повелбата.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 2.1

Земјите-членки треба да го подобрат промовирањето и знаењето на Повелбата помеѓу сите нивоа на националната администрација, во рамките на судството и властите за спроведување на законот. Ова може да вклучи споделување знаења преку фокусната точка за Повелбата и активности за обуки за правници кои го применуваат правото на ЕУ на национално, регионално и локално ниво. Земјите-членки кои сè уште не назначиле фокусни точки за Повелбата треба да го сторат тоа и проактивно да го охрабруваат користењето на расположливите ресурси, алатките за обуки и материјалот од Повелбата за цели на јакнење на капацитетите и споделување знаења.

Општините се повикани да станат „градови за човекови права“ и да ја вклучат Повелбата во сите нивни активности. Тие се поканети да ја користат рамката на ФРА за зајакнување на правата на локално ниво, која вклучува алатки за интегрирање на стандардите за човекови права - вклучувајќи ја и Повелбата - во нивната работа.

Институциите на ЕУ треба да вложат дополнителни напори за промовирање на Повелбата на национално и на локално ниво, преку насочено финансирање на земјите-членки, локалните и регионалните власти, како и на зголемување на знаењето и преку собирање и споделување на најдобрите практики за градење капацитети.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 2.2

За да се обезбеди целосно почитување на Повелбата при имплементацијата на фондовите на Унијата, земјите-членки треба да формираат комитети за следење кои се доволно инклузивни. Јавните тела со надлежност за основните права, како што се националните институции за човекови права (НИЧП) и граѓанските организации, треба да бидат вклучени во таквите комитети и да имаат барем формална советодавна улога. Надлежните органи на земјите-членки треба да поднесат извештај за соодветно разгледување на нивните мислења.

За да им се овозможи на НИЧП и граѓанското општество ефективно да учествуваат во процесот на следење, земјите-членки треба да им обезбедат доволно финансирање и соодветна обука.

Во согласност со Регулативата за заеднички одредби, земјите-членки треба да се погрижат нивните комитети за следење, заедно со усогласеноста со Повелбата за основни права, да ја разгледаат и усогласеноста со Конвенцијата на ОН за правата на лицата со попреченост, како што е предвидено со Регулативата за заеднички одредби.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 2.3

Како дел од нивната акција за зајакнување на примената на Повелбата за основните права на ЕУ и владеењето на правото, институциите на ЕУ и земјите-членки треба да ги зајакнат сите релевантни актери во националните системи за човекови права. Ова вклучува редовно следење на граѓанскиот простор, тесно вклучување на актери од граѓанското општество и други бранители на човекови права, користејќи податоци собрани од ФРА.

Земјите-членки треба да преземат мерки за да обезбедат соодветни истраги и санкции за оние кои ги напаѓаат, вознемируваат или им се закануваат на бранителите на човековите права.

Земјите-членки и ЕУ треба да продолжат со финансирање на оперативниот капацитет за граѓанското општество што вклучува специфични обуки за Повелбата. Земјите-членки се исто така поканети да ја користат програмата „Граѓани, еднаквост, права и вредности“ за финансирање обуки поврзани со Повелбата и користење на достапни алатки развиени од ФРА и други институции.

Земјите-членки треба да гарантираат дека различните нивоа на власт комуницираат и соработуваат со бранителите на права и со граѓанските организации.

Земјите-членки треба да гарантираат дека НИЧП и актерите на граѓанското општество работат во поволна средина каде што нивното функционирање е обезбедено со соодветни оперативни ресурси. Онаму каде што сè уште не постојат целосно независни НИЧП, земјите-членки треба да ги основаат.

Европскиот парламент и Европската комисија ја препознаа клучната улога на граѓанското општество во промовирањето и заштитата на правата содржани во Повелбата. За да се осигури дека граѓанското општество може ефективно да ја извршува оваа задача, мора да се воспостави поволна средина.

Доказите на ФРА покажуваат дека граѓанските организации низ ЕУ се соочуваат со предизвици во пристапот до финансирање, заштита од вознемирување, закани и напади, пристап до правда, учество во политичките одлуки и комуникација со јавните власти. Неколку примери на ветувачки практики се достапни во земјите-членки и се однесуваат најмногу на можностите за финансирање и подобреното учество.

Покрај просперитетниот граѓански простор, стратегијата на Повелбата се однесува и на клучната улога на НИЧП. Во него се нагласува дека НИЧП „ја следат примената, имплементацијата и промовирањето на Повелбата на терен, обезбедуваат информации и поддршка на жртвите на прекршување на основните права и соработуваат со националните институции за да ја подобрат нивната употреба и свесност за Повелбата.“ На крајот од извештајниот период, 19 земји-членки имаа НИЧП со акредитација на статус А, четири имаа НИЧП со статус В, Романија има една со статус С, а само Чешка, Италија и Малта немаа акредитирана НИЧП.

3

ЕДНАКВОСТ И НЕДИСКРИМИНАЦИЈА

Усвојувањето на Директивата за еднаков третман останува во застој од 2008 година. Правната рамка за криминал од омраза и говор на омраза сè уште не обезбедува доволна заштита за лезбијките, хомосексуалците, бисексуалците, трансродовите и интерсексуалните (ЛГБТИ) лица. Во 2022 година, Европската комисија предложи законодавство насочено кон зајакнување на мандатот и независноста на телата за еднаквост.

Направени се напори за промовирање на правата на лезбијките, хомосексуалците, бисексуалците, транс, небинарните, интерсексуалните и квир (ЛГБТИК) лицата на ниво на ЕУ и на национално ниво, особено во однос на семејниот статус и родителството. Имаше одредени случувања низ ЕУ за покривање на дополнителни основи на дискриминација, како што се социо-економскиот статус, здравствената состојба и физичкиот изглед.

Дискриминацијата по низа основи опстојува низ ЕУ. Членот 21 од Повелбата за основните права на ЕУ забранува дискриминација врз која било основа како што се пол, раса, боја на кожа, етничко или социјално потекло, генетски карактеристики, јазик, религија или верување, политичко или кое било друго мислење, членство на национално малцинство, имот, раѓање, попреченост, возраст или сексуална ориентација. Меѓутоа, според секундарното право на ЕУ, некои од заштитените карактеристики наведени во член 19 од ДФЕУ – полот и расното или етничкото потекло – уживаат поширока заштита од другите – како што се религијата или верувањето, возраста, попреченоста и сексуалната ориентација. Ова води кон вештачка хиерархија на основи, што ја ограничува широчината и опсегот на заштитата од дискриминација на ниво на ЕУ. Предложената Директива за еднаков третман ќе ја затвори оваа празнина, но едногласноста во Советот потребна за усвојување на предлогот на Комисијата од 2008 година сè уште не е постигната.

Оваа година беа обновени обидите да се надмине застојот на овој клучен инструмент, особено повиците за негово брзо усвојување од страна на Европскиот економски и социјален комитет и во резолуциите на Европскиот парламент.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 3.1

ЕУ и нејзините земји-членки треба да продолжат да ги истражуваат сите можни начини за да обезбедат сеопфатна и доследна заштита од дискриминација врз основа на религија или верување, попреченост, возраст или сексуална ориентација во сите клучни области од животот.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 3.2

ЕУ и земјите-членки на ЕУ треба да гарантираат телата за еднаквост да можат да го постигнат својот целосен потенцијал и ефективно да придонесат за спроведување на сите директиви за еднаквост. Ова подразбира обезбедување телата за еднаквост да добијат доволно широки мандати и распределени соодветни човечки, финансиски и технички ресурси за ефективно и независно да ги извршуваат сите нивни законски задачи.

ЕУ треба да обезбеди брзо усвојување на двата законски предлози на Комисијата за воспоставување обврзувачки стандарди на телата за еднаквост во Унијата со цел да се промовира еднаков третман и борба против дискриминација по сите основи, на полињата утврдени со Директивите за еднаквост.

Телата за еднаквост промовираат еднаков третман со спроведување на законот за антидискриминација на ЕУ. Доказите на ФРА постојано покажуваат дека инцидентите со дискриминација ретко се изнесуваат на внимание на надлежните органи формирани да помогнат да се обезбеди пристап до правдата за сите жртви на дискриминација на еднаква основа.

Основните задачи на телата за еднаквост вклучуваат обезбедување помош на жртвите на дискриминација во спроведувањето на нивните жалби, следење и известување за дискриминација и подигање на свеста за правата на луѓето. И покрај нивната суштинска работа, телата за еднаквост продолжуваат да се соочуваат со различни предизвици поврзани со нивната независност, мандати и овластувања, како и со недостаток на соодветни човечки, финансиски и технички ресурси и ограничена способност да придонесат во развојот на политиките. Ефикасното спроведување на постојното законодавство за еднаквост бара силни и независни структури и механизми за подобрување на почитувањето на законот, а исто така и за зголемување на довербата на јавноста во телата кои работат на обезбедување и промовирање на вредноста на еднаквоста.

Во овој поглед, клучна е улогата на ефективни тела за еднаквост. Тоа е нагласено во законските предлози на Комисијата за зајакнување на телата за еднаквост, кои имаат за цел да ја обезбедат нивната независност, ресурси и овластувања, за да можат да ги заштитат жртвите и поефикасно да ја спречат дискриминацијата.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 3.3

Земјите-членки на ЕУ се охрабруваат да продолжат да усвојуваат и имплементираат конкретни мерки (вклучувајќи национални акциски планови за ЛГБТИК+ еднаквост) за да се осигураат дека лезбијките, геј, бисексуалците, транс, небинарните, интерсексуалните и квир лицата може целосно да ги уживаат своите основни права. Кога го прават тоа, земјите-членки треба соодветно да ги земат предвид *Насоките за стратегии и акциски планови за подобрување на ЛГБТИК еднаквоста*, подготвени од Подгрупата за ЛГБТИК еднаквост и одобрени од Групата на високо ниво за недискриминација, еднаквост и различност.

Земјите-членки на ЕУ се охрабруваат редовно да собираат и користат податоци за еднаквоста на COGIESC за да развијат политика заснована на докази и правни одговори.

Земјите-членки треба да ги преземат сите соодветни мерки за ефикасна борба против говорот на омраза и да се справат со штетното влијание на хомофобични и трансфобични изјави дадени во јавни дебати, политички кампањи, медиуми и на интернет.

Во 2022 година, голем број земји-членки презедоа чекори за промовирање на основните права на лезбијките, хомосексуалците, бисексуалците, трансродовите, интерсексуалните и квир+ (ЛГБТИК+) лицата со воведување законски промени и мерки на политиката во области како што е статусот на истополовите семејства, посвојување и родителство; поедноставени процедури за родово признавање врз основа на самоопределување; и спречување и казнување на говорот на омраза и злосторствата од омраза. Во неколку земји-членки, каде што законодавната рамка беше несоодветна, судовите го отворија патот за законодавен развој или обезбедија нивно соодветно спроведување.

Некои земји-членки воведоа правни и политички мерки кои го загрозуваат основното право на еднаков третман на ЛГБТИК+ лицата. Тоа има опипливо влијание врз зголемување на непријателството и насилството врз ЛГБТИ заедницата и стравот меѓу нив, нивните семејства и другите граѓани кои се соочуваат со репресија за поддршка на еднаквоста. Говорот на омраза е особено загрижувачки феномен, бидејќи дополнително поттикнува дискриминација. Во исто време, редовното собирање податоци за еднаквоста на сексуалната ориентација, родов идентитет, родово изразување и полови карактеристики (OGIESC) останува ретко во повеќето земји-членки.

„Меѓусекторска дискриминација“ опишува ситуација во која неколку основи функционираат и комуницираат едни со други во исто време на таков начин што тие се неразделни и предизвикуваат специфични видови на дискриминација. Практичарите во оваа област препознаваат дека решавањето на дискриминацијата од перспектива на една основа не успева да ја долови разликоста на тоа како луѓето ја доживуваат дискриминацијата во нивниот секојдневен живот. Сепак, правото на ЕУ сè уште не ги заштитува целосно луѓето од меѓусекторска дискриминација.

Еквинет (Equinet) укажа на потребата да се прошири списокот на основи на дискриминација со цел да го вклучи социјалното потекло и/или социо-економскиот статус, семејниот статус, генетското наследство, здравствената состојба, физичкиот изглед итн.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 3.4

ЕУ и земјите-членки треба да размислат за вклучување на меѓусекторска дискриминација во важечкото законодавство.

4

РАСИЗАМ, КСЕНОФОБИЈА И ПОВРЗАНА НЕТОЛЕРАНЦИЈА

Дискриминацијата врз основа на расно или етничко потекло, злосторствата мотивирани од пристрасност и расистичкиот говор останала широко распространети во 2022 година. Доказите покажуваат индикации за системски расизам, вклучително и во рамките на спроведувањето на законот. Руската агресија против Украина доведе до појава на случаи на говор на омраза и насилни напади во некои земји-членки на ЕУ.

Европската комисија ги продолжи постапките за прекршување против 12 земји-членки поради нецелосно или непрецизно инкорпорирање на Рамковната одлука за расизам и ксенофобија во националното законодавство. Во исто време, неколку земји-членки го изменија своето законодавство за криминализирање на криминалот од омраза и говорот на омраза. Европскиот парламент, исто така, ги повика земјите-членки да обезбедат целосна имплементација и ефективно следење на Директивата за расна еднаквост.

Европската комисија ги повика земјите-членки да усвојат национални акциски планови против расизам до крајот на 2022 година, како што предвидуваат Акцискиот план на ЕУ против расизам и Стратегијата на ЕУ за борба против антисемитизам и негување на еврејскиот живот. Само околу половина од нив го направија тоа. Некои земји-членки направија насочени напори за да го олеснат известувањето за расистички инциденти; тие го зајакнаа пристапот на жртвите до поддршка, заштита и правда.

Рамковната одлука за расизам и ксенофобија (2008/913/ПВР) утврдува заеднички кривично-правен пристап за форми на расизам и ксенофобија кои претставуваат говор на омраза и злосторство од омраза. Европската комисија покренала постапки за повреда против 12 земји-членки кои не ја инкорпорираа целосно и правилно Рамковната одлука во националното законодавство. Во исто време, неколку земји-членки ги изменија своите кривични закони за да ги криминализираат злосторствата од омраза и говорот на омраза и презедоа мерки за да го олеснат известувањето за расистички инциденти.

Расизмот продолжи да претставува сериозен предизвик низ ЕУ во 2022 година. Како што покажуваат официјалните и неофицијалните извештаи, расистичките злосторства од омраза и инцидентите со говор на омраза продолжија. Покрај тоа, меѓународните и националните тела за човекови права изразија загриженост за време на пандемијата во врска со растечката стапка на говор на омраза преку интернет, честопати од медиуми или политичари, насочен кон мигранти и етнички малцинства.

Членот 21 од Повелбата на ЕУ за основни права забранува каква било дискриминација врз основа на етничко потекло или раса. Слично на тоа, Директивата за расна еднаквост (2000/43/ЕЗ) забранува каква било дискриминација врз основа на етничко или расно потекло при пристап до образование; вработување; услуги, вклучително и домување; и социјална заштита, вклучително и здравствената заштита. Голем број земји-членки сè уште не ги спроведуваат целосно одредбите од директивата, како што покажуваат извештаите на националните тела за следење на човековите права.

Комисијата продолжи со постапките за повреда кон земјите-членки кои дискриминираа деца Роми во образованието. Во 2022 година, етничките малцинства, вклучително и мигрантите, продолжија да доживуваат дискриминација во различни области од животот, според истражувањето и наодите од тестовите за дискриминација.

Со оглед на постојаните докази за системски расизам, европските и меѓународните тела повикаа на насочени напори за справување со расизам што е докажан во пошироки политички и социјални неповолности за оние со расно и етничко потекло.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 4.1

Земјите-членки на ЕУ треба целосно и правилно да ги транспонираат и применуваат одредбите од Рамковната одлука на Советот за борба против расизам и ксенофобија. Ова бара земјите-членки да преземат неопходни мерки со цел да осигурат дека расистички или ксенофобичен мотив се смета за отежнувачка околност или како алтернатива, судовите да го земат предвид овој мотив при одредувањето на казните

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 4.2

Земјите-членки на ЕУ треба значително да ја подобрат ефективност на нивните мерки и институционални аранжмани за целосна примена на одредбите од Директивата за расна еднаквост, особено во однос на ефективни, пропорционални и разубедувачки санкции во случај на прекршување на обврските како што се бара со Директивата за расна еднаквост. Земјите-членки се охрабруваат да ги интензивираат напорите за борба против расизам во сите негови манифестации, вклучително и системски расизам.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 4.3

Земјите-членки на ЕУ се охрабруваат да развиваат наменски национални акциски планови или стратегии за борба против расизам, расна дискриминација, антисемитизам, ксенофобија и поврзана нетолеранција. За поддршка и одраз на националните напори на терен, националните политики треба да се преточат во конкретни мерки и активности на регионално и локално ниво. Земјите-членки треба да се погрижат, при развивање, спроведување и следење на националните акциски планови против расизмот, сите активности да бидат информирани и врз основа на веродостојни податоци за еднаквоста.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 4.4

Земјите-членки на ЕУ се охрабруваат да ја зголемат обуката на службениците за спроведување на законот. Тие, исто така, треба да ја зголемат проценката на постојните заштитни мерки против расизам, вклучително и со воведување робусни системи за преглед на перформансите. Земјите-членки треба да се погрижат случаите на полициско насилство врз мигранти и етнички малцинства брзо и независно да се истражат и да им се помага на жртвите да пријават недолично полициско однесување.

Органите за спроведување на законот треба да издадат насоки кои се специфични, практични и подготвени за употреба против дискриминаторско етничко профилирање од страна на полициските службеници кои ги извршуваат своите должности. Овие насоки треба да бидат вклучени во стандардните оперативни процедури и кодекси на однесување и треба систематски да се доставуваат до службениците од првите редови.

На Светската конференција на ОН против расизам, земјите-членки се обврзаа да ги зајакнат напорите за борба против расизам. Дваесет и една година подоцна, состојбата со имплементацијата во ЕУ е недоволна.

Повикот да се усвојат национални акциски планови против расизам до крајот на 2022 година, како што предвидуваат Акцискиот план на ЕУ против расизмот и Стратегијата на ЕУ за борба против антисемитизмот и негување на еврејскиот живот, беше исполнет само до половина. До крајот на 2022 година, околу половина од земјите-членки имаа посветени акциски планови против расизам или интегрирани мерки, додека 15 или имаа самостојна антисемитска стратегија или ја вклучија борбата против антисемитизам под пошироки стратегии. Во некои земји, беа спроведени насочени напори на локално и регионално ниво, што одразува зголемено разбирање дека расизмот треба да се решава на сите нивоа и преку координиран и партиципативен пристап.

Европските и меѓународните тела повикаа на акција за справување со расизам во однесувањето на органите за спроведување на законот и дискриминаторско профилирање. Бидејќи некои форми на етничко профилирање можат да бидат легални, дискриминаторското профилирање е во спротивност со принципите на Меѓународната конвенција за елиминирање на сите форми на расна дискриминација и други меѓународни стандарди, вклучително и оние вметнати во Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП) и поврзана судска пракса на ЕСЧП, како и Повелбата за основните права на ЕУ. Препораките на Европската комисија против расизам и нетолеранција, исто така, ја нагласуваат позитивната обврска на полицијата да се бори против расизмот и расната дискриминација.

Во 2022 година, случаите на полициско насилство можеби вклучуваат расна и ксенофобна дискриминација. Годишната, исто така, забележа докази за незаконско етничко профилирање. Расистичките инциденти и незаконското етничко профилирање ја нарушуваат довербата во властите и може да доведат до недоволно пријавување на злосторствата и отпор кон јавната власт. Земјите-членки продолжија да инвестираат во обука на службениците за спроведување на законот за човекови права и антирасизам.

5

РОМСКА ЕДНАКВОСТ И ВКЛУЧЕНОСТ

До 2022 година, повеќето земји-членки на ЕУ развија акциски планови и почнаа да ги спроведуваат своите национални стратешки рамки за да ги исполнат целите за 2030 година од Стратешката рамка на ЕУ за еднаквост, инклузија и учество на Ромите. Во текот на годината, повеќето земји-членки подготвија и национални акциски планови за ефективно спроведување на детската гаранција, во кои неколку земји-членки се фокусираат на зајакнување на образованието и инклузија на децата Роми.

ФРА ги претстави резултатите од истражувањето на Ромите спроведено во 2021 година. Нејзините наоди покажуваат многу мал или никаков напредок од последното истражување во 2016 година во борбата против антициганизам и еднаков пристап до образование, вработување, домување и здравје.

Во 2022 година, основните права на Ромите и Патувачите сè уште не се целосно почитувани. Антициганизмот, дискриминацијата, сиромаштијата и социјалната исклученост, како и злосторството од омраза и говорот на омраза, продолжуваат да влијаат на непропорционален број на Роми и Патувачи низ ЕУ. Инциденти со смртни последици од полициско насилство со жртви Роми во 2022 година укажуваат на тоа дека треба да се справи со институционалниот расизам во спроведувањето на законот.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 5.1

Земјите-членки треба да преземат итни мерки за да им овозможат на сите Роми кои живеат во сегрегирани населби во услови на сериозен недостаток од домување, пристап до пристојно домување кое е пристапно, достапно, еколошки безбедно, здраво и десегрегирано.

За да се постигне ова, тие треба да ги искористат достапните фондови на ЕУ, како што е предвидено со член 3 од Регулацијата (ЕУ) 2021/1058 за Европскиот фонд за регионален развој и за Кохезискиот фонд, специфична цел (iii) промовирање на социоекономско вклучување на маргинализирани заедници, домаќинства со ниски приходи и обесправени групи, вклучително и лица со посебни потреби, преку интегрирани акции, вклучувајќи домување и социјални услуги.

Податоците од истражувањето на ФРА за Ромите објавено во 2022 година покажуваат дека голем дел од Ромите живеат во неприфатливо домување, одвоени и немаат најосновни удобности, честопати дури и без пристап до чиста вода од чешма.

Во октомври 2022 година, резолуцијата на Европскиот парламент за состојбата на Ромите кои живеат во населбите низ ЕУ ги повика Комисијата и земјите-членки итно да ја решат ситуацијата на Ромите кои живеат во населбите на сеопфатен и ефективен начин, со соодветни кратки и долгорочни политики поддржани со доволно национално финансирање и финансирање од ЕУ. Европскиот парламент, исто така, во оваа резолуција нагласува дека ваквите катастрофални услови, како и негативното психолошко и социолошко влијание на сегрегацијата, не само што ги погодуваат луѓето кои живеат во населените места, туку имаат влијание и врз пошироката заедница.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 5.2

Земјите-членки се охрабруваат да воспостават платформи и да ги зајакнат капацитетите меѓу ромското граѓанско општество, вклучувајќи жени, деца и млади луѓе. Земјите-членки треба да ги разгледаат ветувачките практики во други земји на ЕУ и целосно да ги искористат фондовите на ЕУ за да воспостават платформи за соработка со граѓанските организации и локалните и регионалните чинители во спроведувањето, следењето и прегледот на националните акциски планови и стратегии.

Препораката на Советот на ЕУ од 2021 година за еднаквост, вклучување и учество на Ромите (2021/С 93/01) ја нагласува потребата земјите-членки да го засилат значајното учество и консултации со Ромите. Ромскиот цивилен монитор за 2022 година потврди дека интензитетот и квалитетот на учеството на Ромите и невладините организации во подготовката на националните стратешки рамки за Ромите и националните акциски планови е подобрен во споредба со минатото. Сепак, активното ангажирање на учеството на граѓанското општество целосно недостасува во неколку земји-членки, а само неколку земји-членки започнаа со одржливи и широко репрезентативни ромски платформи и јакнење на капацитетите меѓу ромското граѓанско општество за да се обезбеди целосно учество на сите нивоа.

Препораката на Советот на ЕУ од 2021 година за еднаквост, вклучување и учество на Ромите (2021/С 93/01) бара од земјите-членки на ЕУ да го следат и оценат спроведувањето на националните стратешки рамки. Акцискиот план на ЕУ против расизам ги повикува земјите-членки, со целосно почитување на нивните национални контексти, да се придвижат кон собирање и употреба на податоци за еднаквост врз основа на расно или етничко потекло, со цел да се доловат и субјективните искуства на дискриминација и виктимизација и системските аспекти на расизам и дискриминација.

Сепак, достапните податоци за еднаквоста се делумни и не се усогласени меѓу земјите, изворите на податоци и собирачите на податоци. Ова може да се види и во недостатокот на податоци за Ромите кои бегаат од руската војна за агресија против Украина. Во 2022 година, неколку земји-членки започнаа да развиваат нови збирки податоци или да ги подобрат податоците собрани преку националните пописи за да ги вклучат карактеристиките на еднаквоста.

Некои земји-членки им наложија на новите или постојните тела за човекови права да собираат податоци и да документираат антицигански инциденти. Сепак, сите напори за собирање податоци сè уште не се усогласени со принципите на ОХЦХР за човекови права на ОН за собирање податоци и препораките на Групата на високо ниво на ЕУ за недискриминација, еднаквост и различност, наведени во белешката за насоки на ЕУ за собирање и употреба на податоци за еднаквост врз основа на расно или етничко потекло.

Членот 14 од Повелбата за основните права на ЕУ (Повелбата) го предвидува правото на образование. Една од четирите секторски цели на стратешката рамка на ЕУ за Ромите е дека децата од сите расни или етнички средини мора да имаат еднаков пристап до образование. Тоа е исто така во согласност со Директивата за расна еднаквост.

Во Европската стратегија за грижа, Комисијата ги повика земјите-членки да обезбедат еднакви можности за децата Роми. Така направи и Советот во својата препорака за воспоставување Европска детска гаранција.

Јазот во образованието меѓу децата Роми и децата од општата популација останува значителен, со високи стапки на напуштање на образованието по средното образование, покажува Анкетата за Ромите на ФРА за 2021 година. Сегрегацијата во образованието дури е зголемена од 2016 година.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 5.3

Земјите-членки на ЕУ треба да продолжат да ги вложуваат сите напори за да обезбедат ефикасно следење преку редовно собирање и користење податоци за еднаквост. Ваквите напори треба да го следат користењето на средствата, како и мерките и програмите за постигнување на целите до 2030 година за еднаквост, инклузија и учество на Ромите.

Земјите-членки се охрабруваат да гарантираат нивното собирање податоци, вклучително и националните пописи, да се усогласи со пристапот кон податоците заснован на човековите права. Тие треба соодветно да ги земат предвид упатствата на ЕУ за собирање и употреба на податоци за еднаквост врз основа на расно или етничко потекло.

Земјите-членки треба да ја охрабруваат и активно да ја поттикнуваат соработката помеѓу граѓанското општество, академската заедница, телата за еднаквост и статистичките канцеларии за да го олеснат известувањето и редовното следење на дискриминацијата, антициганизмот и криминалот од омраза.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 5.4

Земјите-членки на ЕУ треба да ја прекинат секоја сегрегација на Ромите во образованието и да соберат докази за тоа со цел целосно да ја спроведат Директивата за расна еднаквост.

Земјите-членки треба да дадат приоритет и да ги користат националните и ЕУ фондовите за да обезбедат квалитетно образование и повеќе можности за обука за децата Роми, ангажирајќи го ромското граѓанско општество во дизајнирањето, спроведувањето и следењето на нивните национални мерки.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 5.5

Земјите-членки на ЕУ треба да ги зајакнат своите напори за справување со сиромаштијата и социјалната исклученост кај Ромите. Ова ќе бара насочени мерки кои комбинираат профитабилно вработување и распределба на социјални трансфери за да се постигне целта до 2030 година за да се затвори јазот во сиромаштијата меѓу Ромите и општата популација, како што се бара од стратешката рамка на ЕУ за Ромите.

Земјите-членки треба конкретно да се осврнат на децата Роми во нивните национални акциски планови до 2030 година за Европската детска гаранција. Притоа, тие треба да ги земат предвид наодите и препораките од конкретните студии за земји развиени од Детскиот фонд на Обединетите нации и Европската комисија.

Земјите-членки, во тесна соработка со ромските граѓански организации и заедници, треба да идентификуваат, планираат и спроведат ефективни мерки за привлекување на жените Роми на пазарот на трудот со цел да ја подобрат нивната економска независност и да ги заштитат од сиромаштија.

Намалувањето на сиромаштијата и социјалната исклученост и затворањето на социо-економскиот јаз се една од трите хоризонтални цели на стратешката рамка на ЕУ за Ромите. Европската детска гаранција е водечка иницијатива на ЕУ со цел да се осигура дека секое дете во Европа во ризик од сиромаштија или социјална исклученост има пристап до најосновните права, како што се здравствена заштита и образование. Таа ги идентификува децата Роми како посебно обесправени и ги повикува земјите-членки да одговорат на нивните потреби.

Резолуцијата на Европскиот парламент од јули 2022 година повикува на крај на женската сиромаштија и ги именува жените Роми како особено ранлива група. Главна цел на ЕУ во акцискиот план за европски столб за социјални права е да се намали за најмалку 15 милиони бројот на луѓе кои се изложени на ризик од сиромаштија или социјална исклученост. Тоа мора да се обезбеди за сите преку плати за живеење и соодветен минимален приход за оние кои немаат доволно ресурси.

Во 2021 година, четворица од пет (80%) Роми, вклучувајќи ги и нивните деца, сè уште живеат во домаќинства во ризик од сиромаштија и во тешки материјални недостатоци (48%), покажуваат најновите податоци на ФРА од 10 земји-членки на ЕУ. Националните стратегии и акциски планови за Ромите во голема мера не се однесуваат на сиромаштијата и социјалната заштита, заклучува Ромскиот граѓански набљудувач за 2022 година.

6

АЗИЛ, ВИЗИ, МИГРАЦИЈА, ГРАНИЦИ И ИНТЕГРАЦИЈА

Почетокот на руската воена агресија против Украина резултираше со регистрација на речиси 4 милиони раселени луѓе низ ЕУ, како што опишува фокусното поглавје од овој извештај. Во исто време, зголемената глобална мобилност по пандемијата КОВИД-19 доведе до зголемување на нерегуларни гранични премини во ЕУ.

Пријавени се сериозни и постојани прекршувања на правата на неколку точки долж надворешната граница на ЕУ. Во комбинација со недостатокот на брзи и ефективни истраги, тие претставуваат сериозни предизвици за владеењето на правото. Прекршувањата на основните права на границите се влошија и неказнивоста за незаконски дејства продолжува, бидејќи повредите не се решени.

Се зголемува притисокот врз граѓанските организации од државните власти и другите актери кои ги бранат правата на мигрантите и бегалците на границите. Правилата на ЕУ за реформирање на политиките за азил остануваат на чекање кај козаконодавецот на ЕУ. Механизмот за надгледување на примената на правилата на Шенген се ревидира, посветувајќи поголемо внимание на основните права. Правните инструменти за воспоставување системи за информатичка технологија во областа на слободата, безбедноста и правдата содржат неколку заштитни мерки за основните права; сега главниот предизвик е да се применат во пракса.

За бегалците, освен оние кои бегаат од руската инвазија на Украина, правните патишта за да стигнат до безбедноста во ЕУ остануваат ограничени. Наспроти позадината на зголеменото глобално принудно раселување, некои се обидуваат да стигнат до безбедност со доаѓање на неправилен начин. Кога незаконски ги преминуваат или се обидуваат да ги преминат надворешните граници на ЕУ, доживуваат прекршување на правата во неколку земји-членки на ЕУ.

Ваквите прекршувања на основните права се сериозни, повторливи и широко распространети. Многу извештаи вклучуваат однесување на службеници што може да претставуваат сериозни кривични дела според националното законодавство. Сепак, националните правосудни системи земаат неколку случаи. Тоа може да доведе до чувство на неказливост.

Граѓанското општество е клучна компонента на европската архитектура на основните права и игра клучна улога во поддржувањето на правата на луѓето. Се зголемува конфликтот меѓу граѓанските организации кои ги бранат правата на мигрантите и бегалците, од една страна и државните органи и недржавните актери, од друга страна.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 6.1

Годишните извештаи „Состојбата на Шенген“ на Шенгенскиот совет и на Комисијата треба да посветат една точка или поглавје од агендата на состојбата со основните права на границите.

Земјите-членки на ЕУ треба да воспостават или да ги зајакнат националните механизми за следење на почитувањето на основните права на нивните граници, врз основа на експертизата на ФРА.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 6.2

Европската комисија треба да продолжи со напорите за воведување на усогласеноста со основните права преку проценките на Шенген. Кога ги разгледува националните програми на земјите-членки на ЕУ, Европската комисија треба да ги примени сите заштитни мерки за основните права вградени во правните инструменти на ЕУ за формирање на Фондот за азил, миграција и интеграција и Инструментот за гранично управување и визи во рамки на Фондот за интегрирано гранично управување.

Секундарното право на ЕУ во областа на азил, граници и имиграција содржи важни заштитни мерки за основните права. Во 2022 година, имаше зголемен фокус на нивна операционализација. Ревизијата на механизмот за евалуација и следење на Шенген го илустрира тоа. Истото се прави и со процедурите за добивање средства од ЕУ. Практичарите сè уште не ги познаваат доволно овие заштитни мерки, не ги насочуваат и не дејствуваат според нив.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 6.3

ЕУ треба да размисли за воспоставување механизам за независна ревизија на нејзините големи ИТ системи. Таквиот механизам ќе обезбеди континуиран, независен и експертски преглед на влијанието на ИТ системите на ЕУ од големи размери во областа на слободата, безбедноста и правдата врз основните права и достоинството на луѓето. Искуството на Независниот прегледувач на законодавството за тероризам во Обединетото Кралство може да послужи како инспирација за робустен и одржлив механизам кој е независен од Европската комисија и од агенциите на ЕУ вклучени во управување или поддршка на работата на овие ИТ системи.

Работата на големи системи за информатичка технологија (ИТ) на ниво на ЕУ продолжи, со цел да се олесни управувањето со границите, да се поддржат процедурите за азил и да се ублажат внатрешните безбедносни ризици. Личните податоци, вклучително и биометриските податоци, за речиси сите државјани на трети земји кои престојуваат или патуваат во ЕУ ќе бидат обработени преку шест големи ИТ системи на ЕУ.

Бројните заштитни мерки вградени во правото на ЕУ имаат за цел да ги ублажат ризиците од кршење на основните права, под услов тие да бидат соодветно имплементирани. Сепак, ИТ системите на ЕУ штотуку стапуваат во функција, а ние сè уште откриваме како неколку аспекти функционираат заедно. Затоа, нивното потенцијално големо влијание врз основните права останува делумно непознато.

7

ИНФОРМАТИЧКО ОПШТЕСТВО, ПРИВАТНОСТ И ЗАШТИТА НА ПОДАТОЦИ

Од употребата на вештачка интелигенција (ВИ) до управување со содржините на интернет, задржувањето на податоци, технологии за препознавање лица и пристап до/употреба на електронски докази во кривични истраги, ова се прашањата што продолжува да се појавуваат во 2022 година. Како можеме најдобро да ги искористиме сите достапни податоци со нивниот максимален потенцијал додека се усогласуваме со заштитата на податоци и други заштитни мерки на основните права?

Дискусиите за соодветни заштитни мерки за многуте употреби на вештачката интелигенција се интензивираа на ниво на ЕУ. Зголемено внимание беше посветено на основните права.

И меѓународните институции и националните влади дебатираа за тоа колку полициските и судските власти може да пристапат до лични податоци. Се интензивираа иницијативите за овластување за употреба на современи технологии за надзор и пристап до податоци за безбедносни цели. Паралелно, се интензивираа и поврзаните загрижености на судовите, граѓанските организации и јавните власти.

Преговорите за Законот за вештачка интелигенција (ЗВИ) напредуваа стабилно во 2022 година. Во Европскиот парламент беа поднесени голем број предложени амандмани, додека Советот го усвои својот заеднички пристап во декември. И двата козаконодавци покажаа склоност да воведат посилен заштитен мерки за основните права во предложениот текст. Сепак, заштитните мерки за основните права сè уште би можеле дополнително да се зајакнат, на пример во постапката за оцена на сообразност (предложен член 43 и Анекс VII).

Дискусиите за дефиницијата на вештачката интелигенција се во тек, со одредени тенденции за значително ограничување на нејзиниот опсег. Ова ќе остави голем број апликации и употреби за вештачка интелигенција кои може негативно да влијаат на основните права надвор од рамката на предложениот закон.

Паралелно со овие законодавни напори на ниво на ЕУ, некои земји-членки презедоа конкретни чекори во 2022 година за да обезбедат безбедна употреба на вештачката интелигенција, усогласена со основните права, на национално ниво, како што е воведување наменски супервизор за вештачка интелигенција или проценка на влијанието на основните права на вештачката интелигенција.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 7.1

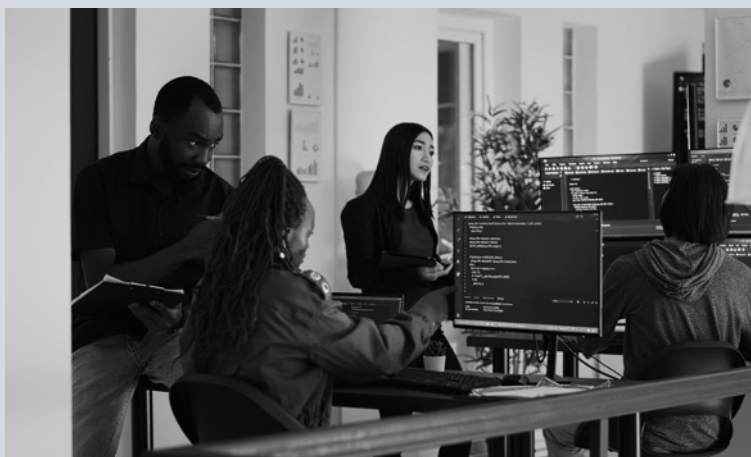
Козаконодавците на ЕУ треба да обезбедат соодветно упатување на заштитните мерки за основните права во предлог-законот за вештачка интелигенција. Општата дефиниција за вештачка интелигенција треба да избегне стеснување на нејзиниот опсег, бидејќи тоа може прекумерно да го стесни опсегот на заштита на Законот. Постојните закони, како што се законите за заштита на податоци и недискриминација, исто така треба да се користат за да се решат предизвиците за основните права што ги предизвикува употребата на вештачка интелигенција, бидејќи овие закони се применуваат онлајн и офлајн.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 7.2

Европската комисија, во своите упатства за спроведување, треба да обезбеди давателите на онлајн услуги да ги толкуваат и спроведуваат обврските утврдени во ЗДУ на начин во согласност со основните права, на пример во врска со ризикот од прекумерно отстранување и слободата на изразување.

Значајниот Закон за дигитални услуги (ЗДУ) беше усвоен во 2022 година. Ова значи важен чекор кон побезбедна онлајн средина во која основните права на корисниците се подобро заштитени. Во исто време, некои граѓански организации (ГО) изразија загриженост за просторот што им го остава на давателите на онлајн услуги да го имплементираат на начини што може да бидат штетни за основните права, главно слободата на изразување, со тоа што се грешат на страната на претпазливост и прекумерно отстранување на содржини за да се избегнат негативни санкции.

ЗДУ вклучува неколку одредби кои имаат за цел да ја зголемат заштитата на основните права. Тоа бара големите онлајн платформи редовно да ги проценуваат ризиците за основните права и да смислуваат мерки за нивно ублажување. Исто така, обезбедува подобар пристап до податоците што ги чуваат или генерираат онлајн платформите. Ова ќе им овозможи на телата за надзор и на независните, проверени истражувачи да ги проценат ризиците за основните права.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 7.3

Земјите-членки на ЕУ треба да го усогласат своето законодавство за задржување податоци со судската пракса на СПЕУ за да се избегне општо и недискриминирачко задржување на податоците од страна на обезбедувачите на телекомуникациски услуги. Освен тоа, земјите-членки треба да гарантираат дека националното законодавство вклучува строги проверки на пропорционалност, како и соодветни процедурални заштитни мерки за ефективно да се гарантираат основните права на приватност и заштита на лични податоци.

Во 2022 година, националните влади работеа на правни иницијативи кои имаат за цел да го зајакнат пристапот на органите за спроведување на законот до податоци за откривање и истрага на криминални активности. Директивата за задржување податоци беше поништена во 2014 година, а Судот на правдата на ЕУ (СПЕУ) оттогаш, во неколку пресуди, ја потврди незаконитоста на општо и недискриминирачко задржување на податоците. Сепак, неколку земји-членки на ЕУ сè уште предлагаат реформи на нивното законодавство за да се овозможи задржување на податоците во согласност со пресудата на СПЕУ. Одредбите на нацрт или усвоени закони кои не би биле во согласност со барањата на СПЕУ доведоа до жалби од некои ГО и јавни органи во неколку земји-членки.

Во 2022 година, владите и органите за спроведување на законот останаа заинтересирани за користење на технологии за цели на надзор и пристап до податоци кои може да идентификуваат криминални активности и безбедносни закани. Иако се различни во контекст и природа, таквите технологии би можеле сериозно да влијаат на основните права на поединците.

Од една страна, откритијата на Пегаз истакнаа дека некои јавни власти и влади може да користат нетаргетиран, широко користен, софтвер за шпионирање. Од друга страна, постојаниот интерес од владите и органите за спроведување на законот за проширување и легализирање на технологиите за надзор кои се потпираат на широко распространето собирање чувствителни лични податоци (како што е препознавање лице) е грижа за јавните тела и ГО во однос на законитоста, неопходноста и пропорционалноста на овие технологии. Во неколку земји-членки, граѓанските организации, јавните власти и судовите привлекоа внимание на ризиците за основните права поврзани со напредните технологии за надзор, а особено употребата на камери за надзор на јавен простор.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 7.4

Институциите на ЕУ и земјите-членки треба да се погрижат сите нови правни иницијативи предложени за зајакнување на безбедноста на поединците, било да е тоа итно или не, да ги почитуваат основните права. Имено, усвоените закони за употреба на биометриски податоци или технологии за препознавање лица треба да гарантираат дека се спроведуваат соодветни мерки за заштита на правата за приватноста и заштита на податоци.

Овие заштитни мерки треба да бидат пропишани со закон, неопходни и пропорционални. Независните механизми за надзор треба да гарантираат овие мерки редовно да се проверуваат. Поединци треба да може да се жалат на таквите мерки кога тие не се во согласност со основните права и треба да имаат пристап до ефективни правни лекови.

8

ПРАВА НА ДЕТЕТО

Во 2022 година бројот на деца во ризик од сиромаштија и социјална исклученост продолжи да се зголемува. Високите трошоци за енергија и зголемената инфлација ги оптоваруваат домаќинствата во кои семејствата со деца се борат да ги покријат основните потреби. Земјите-членки на ЕУ се обидуваат да одговорат на потребите на децата и семејствата кои се во незавидна ситуација, вклучително и преку Европската детска гаранција.

Покрај пристигнувањето на децата кои бегаат од Украина, продолжи да се зголемува и пристигнувањето на други деца кои не се од земји-членки на ЕУ а кои бараат азил. Како резултат на тоа, неколку земји-членки потешко се справуваат да обезбедат основни услови за прифаќање, додека некои продолжуваат да задржуваат деца во контекст на миграција. Европската комисија издаде неколку законски предлози за правата на жртвите. Така, земјите-членки презедоа бројни законодавни чекори во заштита на децата вклучени во правосудните системи како жртви, како сведоци или кога се во судир со законот.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 8.1

Европската комисија треба да ги води и поддржи земјите-членки на ЕУ во спроведувањето на нивните национални планови за Европската детска гаранција. Ова треба да вклучи финансирање од ЕУ, како што е ЕСФ+, техничка помош и споделување на добри практики. Спроведувањето на националните планови треба внимателно да се испита низ Европскиот семестар и релевантните резултати од мониторингот треба да бидат вклучени во препораките специфични за земјата.

Земјите-членки на ЕУ треба да продолжат и да ги зголемат, секогаш кога е потребно, тековните иницијативи за справување со влијанието на енергетската криза и високата инфлација врз сиромашните домаќинства, со посебен фокус на поранливите луѓе, како што се оние со еден родител, семејства Роми и мигрантски семејства. Привремените мерки, доколку се успешни, би можеле да се вклучат во социјалните политики, вклучително и при имплементација на националните планови на Европската детска гаранција.

Речиси едно од четири деца живее во ризик од сиромаштија или социјална исклученост во ЕУ (24,4%). Претходно имаше тренд на намалување, со 22,2% од децата изложени на ризик од сиромаштија или социјална исклученост во 2019 година, но пандемијата КОВИД-19 го наруши тоа. Постојано високите стапки на детска сиромаштија се релевантни за обврските на земјите-членки на ЕУ да ги обезбедат правата и благосостојбата на децата (член 24 од Повелбата за основните права на Европската унија и член 3 од Договорот за Европската унија) и целите на социјалната политика на ЕУ (член 151 од Договорот за функционирање на Европската унија).

Спроведувањето на Европската детска гаранција започна во 2022 година. Сите земји-членки назначија национални координатори, а 18 земји-членки развија национални акциски планови. Националните координатори имаат различни нивоа на овластување во националните администрации. Дополнително, акциските планови се разликуваат по природа и содржина, но многу земји-членки одвоија најмалку 5% од финансирањето од својот Европски социјален фонд плус (ЕСФ+) за спроведување акции во рамките на Европската детска гаранција.

Според Европскиот семестар од 2022 година, осум земји-членки добија препораки специфични за земјата поврзани со образованието и грижата за раното детство.

Енергетската криза и високите стапки на инфлација во 2022 година го зголемија бројот на деца кои живеат во сиромашни домаќинства. Неколку земји-членки презедоа мерки за социјална политика за справување со ситуацијата, како што се зголемување на детскиот додаток, обезбедување еднократни плаќања или помош со сметките за затоплување.

Децата мигранти и баратели на азил продолжија да пристигнуваат во Европа, често во опасни околности. Бројот на деца кои поднеле барање за азил значително се зголеми во 2022 година, со вкупно 222 100, од кои 39 520 пристигнаа без придружба. Децата мигранти имаат право на заштита според Конвенцијата на ОН за правата на детето, Европската конвенција за човекови права, Повелбата за основните права на Европската унија и други законодавства на ЕУ, како што е Директивата за условите за прифаќање.

Неколку земји-членки на ЕУ имаа потешкотии во обезбедувањето соодветни услови за прифаќање, вклучително и сместување, како што се бара со Директивата за условите за прифаќање. Некои земји притвораа деца со нивните семејства или деца без придружба, главно во контекст на враќање или заради идентификација и проценка на возраста. Европските и меѓународните тела изразија сериозна загриженост за лошите услови за прифаќање во ЕУ. Агенцијата за азил на Европската унија ја зголеми својата оперативна поддршка за земјите-членки.

Во 2022 година, 18 земји-членки се согласија за доброволен механизам за солидарност за поддршка на преместувањето на барателите на азил во Средоземното Море и долж рутата на западниот Атлантски Океан. Помеѓу почетокот на преместувањата во 2020 година и декември 2022 година, околу 5 040 лица, вклучувајќи 1 021 дете со нивните семејства и 1 313 деца без придружба, беа преместени од Грција.

Според истражувањето на ФРА, старателството на деца без придружба, клучна заштита во Директивата за условите за прифаќање (член 24) и Директивата за процедури за азил (член 25), еволуираше во последниве години преку националните законодавни случувања. Сепак, остануваат некои предизвици: мандатот на старателот често е ограничен на правно застапување, назначувањето на старател може да потрае повеќе од еден месец, на старателите може да им се доделат голем број деца и нема доволно обука за новоназначените старатели.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 8.2

Земјите-членки на ЕУ треба да посветат доволно ЕУ и национални ресурси за да обезбедат заштита на децата кои бараат азил и мигрантите, без разлика дали се со своите семејства или без придружба. Доделувањето доволно ресурси треба да обезбеди условите за прифаќање да ги почитуваат минималните стандарди утврдени во Директивата за условите на прифаќање, особено за обезбедување соодветно сместување и избегнување притвор преку спроведување алтернативи за притвор. Особено, земјите-членки треба да ги зајакнат своите напори за брзо назначување обучени и опремени старатели за секое дете кое пристигнува без придружба во ЕУ и да се погрижат да посетува училиште.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 8.3

Козаконодавците на ЕУ треба да гарантираат дека постојните права и процедурални гаранции за децата кои се жртви на криминал веќе опфатени со Директивата за права на жртвите, Директивата за трговија со луѓе и Директивата за сексуална злоупотреба на деца се зајакнати преку предлозите на Европската комисија и пошироко.

Земјите-членки на ЕУ треба да ги зајакнат своите напори за да гарантираат дека децата во судир со законот имаат пристап до правично судење со сите гаранции предвидени во Директивата за процедурални заштитни мерки. Ова вклучува обезбедување задолжителна мултидисциплинарна обука за сите вклучени правни и социјални професионалци.

Европската комисија вовеле неколку законски иницијативи кои ќе имаат големо влијание врз правата на децата вклучени во правосудните системи како жртви или сведоци на криминал: нови правила за спречување и борба против сексуална злоупотреба на деца на интернет, нова директива за семејно насилство и ревидирана Директива за трговија со луѓе. Неколку земји-членки на ЕУ усвоија ново законодавство во областа на децата-жртви, фокусирајќи се на реагирање на сексуални престапи, вклучително и онлајн; подобрување на процедуралните заштитни мерки; и отстранување на датумите на ограничување.

Членот 48 од Повелбата за основните права на Европската унија обезбедува важни заштитни мерки за презумпцијата на невиност и правото на одбрана. Член 24 од Повелбата бара примарно внимание да се посвети на најдоброт интерес за детето.

Директивата за процедурални заштитни мерки воспоставува голем број заштитни мерки за децата во судир со законот. Истражувањето на ФРА за нејзината практична примена укажува на голем број предизвици, како што се недостаток на информации соодветни за децата, слабости во спроведувањето на индивидуалните проценки, протекување на приватни информации во медиумите и извештаи за малтретирање или насилно однесување на полицијата. Истражувањето покажува и дека е достапна обука до одреден степен, но само на доброволна основа.

9

ПРИСТАП ДО ПРАВДА: ПРАВА НА ЖРТВИТЕ И СУДСКА НЕЗАВИСНОСТ

Во 2022 година, имаше одредено подобрување во областа на правата на жртвите, особено во однос на заштитата на жртвите со специфични потреби. Во некои земји-членки на ЕУ се случува значајни законодавни и политички поместувања во областа на жените како жртви на родово базирано насилство, на ниво на ЕУ и на национално ниво. Ова вклучуваше објавување на предлогот на ЕУ за нова директива за борба против насилството врз жените и семејното насилство.

Останува сериозна загриженост за владеењето на правото и независноста на судството во одредени земји-членки на ЕУ. Судот на правдата на Европската унија ја донесе својата прва пресуда во врска со механизмот за општи услови. Овој механизам е општ режим на условеност кој го штити буџетот на ЕУ во случај на прекршување на принципите на владеењето на правото во врска со спроведувањето на буџетот на ЕУ од страна на земјите-членки. Пресудата ја потврди усогласеноста на механизмот со примарното право на ЕУ.

Членот 22 од Директивата на ЕУ за правата на жртвите и поврзаните изјави го обезбедуваат правото на жртвата на индивидуална проценка на потребите. Според тоа, земјите-членки се обврзани поединечно да ги проценат специфичните потреби за заштита на жртвите и да утврдат дали и до кој степен тие би имале корист од посебните мерки во текот на кривичната постапка.

Во 2022 година, неколку земји-членки усвоија практични мерки за олеснување на идентификацијата на жртвите со посебни потреби. Овие мерки вклучуваат насоки за третман на различни групи ранливи жртви и информативна кампања фокусирана на одредени групи жртви.

Сепак, предизвиците остануваат. Оценката на Европската комисија на Директивата за правата на жртвите идентификуваше неколку недостатоци во однос на заштитата на индивидуалните потреби на жртвите. Овие недостатоци влијаеле на квалитетот на третманот што го добиле жртвите по кривичното дело и во текот на кривичната постапка. Оценката на Комисијата ги поврзува овие недостатоци со недоволното познавање на специфичните потреби кај професионалците, што пак може да резултира со недоволно внимание на жртвите. Оценката укажа на недостаток на конкретни насоки за спроведување на поединечни проценки, недостаток на свест кај практичарите за важноста на проценките и недостаток на обука за практичарите.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 9.1

Земјите-членки на ЕУ треба да се погрижат жртвите да добијат индивидуална проценка за да се идентификуваат специфичните потреби за заштита. Оваа проценка треба да ги определи нивните потреби од посебни заштитни мерки во текот на кривичната постапка, поради нивната особена ранливост. Покрај тоа, земјите-членки се охрабруваат да обезбедат конкретни насоки и обука за професионалци со цел да се поткрепи правото на жртвата на индивидуална проценка.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 9.2

Сите земји-членки на ЕУ кои ја ратификуваа Истанбулската конвенција треба да го криминализираат сексуалното насилство користејќи дефиниции за силување и други форми на сексуално насилство засновани на согласност. Земјите-членки, исто така, треба да гарантираат дека сите намерни сексуални дејства извршени без согласност на жртвата се ефективно истражени, кривично гонети и казнети.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 9.3

ЕУ и нејзините земји-членки се охрабруваат да ги зајакнат своите напори и соработка за одржување и зајакнување на независноста на судството како суштинска компонента на владеењето на правото. Во овој контекст, земјите-членки се охрабруваат брзо да ги следат препораките и мерките. Тука спаѓаат оние усвоени во контекст на европскиот механизам за владеење на правото и според новиот механизам за условување на ЕУ.

До крајот на 2022 година, сите земји-членки на ЕУ ја потпишаа Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените (Истанбулска конвенција), иако шест допрва треба да ја ратификуваат. Според член 36 од конвенцијата, од државите-потписнички се бара да ги криминализираат сите дејства од сексуална природа што се случуваат без согласност на едно од вклучените лица. Криминализација на сексуалните дејства врз основа на дефиниции засновани на согласност, исто така, се бара со членовите 3 и 8 од Европската конвенција за човекови права, како што се толкуваат од Европскиот суд за човекови права. Ова е во согласност со современите сфаќања за сексуалното насилство, кои не се потпираат на сила или слични карактеристики.

Усвојувањето на дефинициите за сексуално насилство засновани на согласност во земјите-членки на ЕУ напредува. Во 2022 година, во неколку земји-членки беа усвоени ново законодавство и законски предлози во овој поглед.

Независното судство е камен-темелник на владеењето на правото и пристапот до правда (член 19 од Договор за Европската унија, член 67 (4) од Договор за функционирање на Европската унија и член 47 од Повелбата на ЕУ за основните права).

Предизвиците во областа на правдата опстојуваа во неколку земји-членки на ЕУ, на пример во однос на перцепцијата за независност на судството во земјите-членки на ЕУ, како што е прикажано од таблата со резултати за правда во ЕУ од 2022 година.

Европската комисија го издаде својот трет годишен извештај за владеењето на правото во 2022 година. Проблемот на системите за правда и нивната независност беше една од четирите области на фокус опфатени во извештајот. И покрај тоа што ги поздравува важните реформи за зајакнување на судската независност, извештајот се осврнува на структурните проблеми кои опстојуваат во неколку земји-членки во однос на судската независност.

Годинава беше усвоена и првата одлука за спроведување според Регулативата за општа условеност. Со оваа одлука се наметнуваат мерки за заштита на буџетот од последиците на прекршување на принципите на владеење на правото. Одлуката исто така се однесува и на јавните набавки, ефективностата на обвинителството и борбата против корупција во Унгарија.

10

РАЗВОЈ ВО СПРОВЕДУВАЊЕТО НА КОНВЕНЦИЈАТА ЗА ПРАВА НА ЛИЦАТА СО ПОПРЕЧЕНОСТ

Законодавецот на ЕУ презеде акција за да обезбеди правична минимална плата, вклучително и за лицата со попреченост. Европскиот парламент даде неколку нови предлози за да се олесни спроведувањето на ЕУ на Конвенцијата за правата на лицата со попреченост (КПЛП), вклучително и во изборното право на ЕУ, пред европските избори во 2024 година. Сепак, употребата на фондовите на ЕУ за институционализација останува загрижувачка.

На национално ниво, постојат значителни јазови помеѓу нивото на учество на лицата со попреченост на пазарот на труд и учество на другите на пазарот на труд и во образовниот систем. Земјите-членки на ЕУ постигнаа ограничен напредок во обезбедувањето релевантна помош и во ставањето крај на сегрегирани пристапи.

Спроведувањето на директивите за пристапност на ЕУ и националните програми за пристапност напредна. Но, земјите-членки ги пропуштија роковите за транспонирање и напредокот останува нерамномерен. Државите направија значителни напори да ги пречекаат луѓето кои бегаат од Украина, вклучително и оние со попреченост. Комитетот за права на лицата со попреченост (Комитетот за КПЛП) побара одговори на широк спектар на прашања до ЕУ во списокот што го испрати до Европската комисија.

Шведската национална рамка за мониторинг започна со работа, така што сите земји-членки и ЕУ сега ја имаат рамката што ја бара член 33 (2) од КПЛП.

Членот 27 од КПЛП бара лицата со попреченост да можат да заработуваат со слободно избрана работа или работа прифатена на пазарот на труд и работна средина што е отворена, инклузивна и достапна за лицата со попреченост. Комитетот на КПЛП ја појасни оваа обврска во Општиот коментар бр. 8 (2022), вклучително и со напомена дека заштитеното вработување, со еден ограничен исклучок, не е прифатливо како мерка за промовирање на вработувањето на лицата со попреченост според КПЛП.

Статистиката на ниво на ЕУ и на национално ниво покажува дека јазот во вработеноста кај лицата со попреченост продолжува и сега изнесува 23,1 процентен поен. Дополнително, покрај реформите насочени кон подобрување на учеството на отворениот пазар на труд, сè уште се промовираат сегрегирани вработувања и не се обезбедува доволна поддршка на лицата со попреченост за да се обезбеди пристап до пазарот на труд. Ова е особено случај за жените и постарите луѓе. Директивата за минимална плата ќе помогне да се подобри состојбата на лицата со попреченост, но сама по себе нема да ги промени националните практики за вработување.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 10.1

Земјите-членки на ЕУ треба да преземат ефективни активности за надминување на јазот во вработеноста на лицата со попреченост преку сеопфатни и насочени мерки во сите сектори на економијата со цел да се постигне целосна вклученост во вработувањето. Европската комисија треба да го следи спроведувањето на новата Директива за минимална плата, вклучително и во однос на лицата со попреченост. Земјите-членки во овој поглед треба да посветат особено внимание на лицата со попреченост, следејќи ги упатствата на Комитетот за КПЛП.

Земјите-членки треба постепено да го укинат заштитеното вработување во согласност со КПЛП. Тие треба да воспостават ефективни мерки за интегрирање на поединците кои работат на отворениот пазар на труд. Притоа, тие треба да посветат особено внимание на промовирање можности за работа на жени и постари лица со попреченост.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 10.2

За да се олесни преминот од образование до пазарот на труд, земјите-членки на ЕУ треба да обезбедат доволна помош за учениците со попреченост на сите нивоа на образование. Тие треба да гарантираат дека сите средини за учење во основно, средно и високо образование се инклузивни и целосно достапни.

Членот 24 од КПЛП го признава правото на образование на лицата со попреченост и бара остварување на ова право без дискриминација и врз основа на еднакви можности. Од државите потписнички се бара да обезбедат инклузивен образовен систем на сите нивоа и доживотно учење.

Сепак, лицата со попреченост и понатаму се соочуваат со значителни оптоварувања во пристапот до образовните системи. За нив е помалку веројатно да го завршат средното образование и да добијат дипломи кои се корисни за целосно учество на пазарот на труд, а исто така помала е веројатноста да се запишат или да завршат високо образование. Предизвици има и во транзицијата помеѓу образованието и пазарот на труд.

Зградите и другите аспекти на средината за учење се недоволно достапни за лицата со попреченост. Земјите-членки продолжуваат да користат сегрегирани средини за учење наместо да инвестираат во целосен и инклузивен редовен образовен систем.

МИСЛЕЊЕ НА ФРА 10.3

Земјите-членки на ЕУ треба целосно да го имплементираат постојното законодавство на ЕУ во областа на попреченоста, вклучително и Европскиот закон за пристапност и Директивата за пристап до интернет. Во областите како што се јавниот транспорт и инфраструктурата, тие треба целосно да ги имплементираат своите обврски според член 9 од КПЛП. Европската комисија би можела да ги разгледа предлозите за проширување на директивите за пристапност во други области.

Членот 9 од КПЛП бара лицата со попреченост да имаат целосен пристап до општеството, вклучително и физичката средина, транспорт, информации и комуникации, вклучително и информатички и комуникациски технологии и системи, како и други објекти и услуги отворени или обезбедени за јавноста, како во урбани области, така и во рурални средини. ЕУ ги усвои релевантните директиви во оваа област, како што се Европскиот закон за пристапност и Директивата за пристап до интернет, при што постигнат е напредок во нивното вградување во националното законодавство и нивното спроведување. Сепак, значителен број земји-членки го пропуштија крајниот рок за инкорпорирање на Европскиот акт за пристапност во националното законодавство и сè уште треба да се постигне напредок во наредните години за да се обезбеди целосна имплементација.

Оценката на Европската комисија, исто така, откри значајни преостанати предизвици во инкорпорирање на Директивата за пристап до интернет во националното законодавство. Тие се видливи и во националните извештаи. И покрај одреден напредок, постојат предизвици и во други области на пристапност, како што се пошироката пристапност на инфраструктурата и областа на јавниот транспорт. ЕУ издаде законодавство во одредени области.

Годината 2022 донесе напредок, но и пречки во однос на заштитата на основните права. FRA's *Fundamental Rights Report 2023* (Извештајот за основните права на ФРА за 2023 година) ги разгледува главните случувања во ЕУ помеѓу јануари и декември 2022 година и ги прикажува мислењата на ФРА за нив. Забележувајќи ги и достигнувањата и преостанатите области на загриженост, извештајот дава увид во главните теми за обликувањето на дебатите за основните права низ ЕУ.

Во фокусот оваа година е разгледување на импликациите по основните права за ЕУ од војната во Украина. Останатите поглавја дискутираат за Повелбата на ЕУ за основните права; еднаквост и недискриминација; расизам, ксенофобија и поврзаната нетолеранција; интеграција на Ромите; азил и миграција; информатичко општество, приватност и заштита на податоци; права на детето; пристап до правда; како и развој во спроведувањето на Конвенцијата за права на лицата со попреченост.

ПРОМОВИРАЊЕ И ЗАШТИТА НА ВАШИТЕ ОСНОВНИ ПРАВА НА ТЕРИТОРИЈАТА НА ЕУ —

За целосниот FRA *Fundamental Rights Report 2023*
(Извештај за основните права за 2023 година на ФРА)
– видете <https://fra.europa.eu/en/publication/2023/fundamental-rights-report-2023>

Погледнете ги исто така поврзаните публикации на ФРА:

- ФРА (2023), *Извештај за основните права за 2023 година – Мислења на ФРА*, Луксембург, Канцеларија за публикации, <https://fra.europa.eu/en/publication/2023/fundamental-rights-report-2023-fra-opinions> (достапен на сите 24 официјални јазици на ЕУ)
- ФРА (2023), *Fundamental rights implications for the EU of the war in Ukraine* (Импликации по основните права за ЕУ од војната во Украина), Луксембург, Канцеларија за публикации, <https://fra.europa.eu/en/publication/2023/fr-2023-focus-war-in-ukraine> (достапно на англиски и француски јазик)

Претходните годишни извештаи на ФРА за предизвиците и достигнувањата на основните права во Европската унија остануваат достапни на [веб-локацијата](#) на ФРА (достапни на англиски и француски јазик).

ДОПОЛНИТЕЛНИ ИНФОРМАЦИИ

FRA – АГЕНЦИЈА ЗА ОСНОВНИ ПРАВА НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА

Шварцерзенбергплац бр. 11 – 1040 Виена – Австрија

T +43 158030-0 – F +43 158030-699

fra.europa.eu

facebook.com/fundamentalrights

linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency

twitter.com/EURightsAgency

Publications Office
of the European Union